

TEHCİR KARARI ÜZERİNE AMERİKA KAMUOYUNDA ERMENİ PROPAGANDASI

Mahir KÜÇÜKVATAN*

Özet

Ermenilerin I. Dünya Savaşı yıllarında İtilaf devletleri ile işbirliği yapmaları nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu tehcir kararını alır ve Ermenileri cephe gerisini tehlikeye düşürmeyecekleri bölgelere sevk eder. Osmanlı İmparatorluğunun tehcir kararı Ermeni propagandası için büyük bir kaynak haline gelerek ABD kamuoyunun gündemine yerleşir. Tehcir uygulaması süresince ABD kamuoyunu meşgul eden Ermeni propagandası, uygulamanın sona ermesiyle giderek önemini yitirir ve ABD kamuoyunun gündeminden çıkar.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Tehciri, Propaganda, Osmanlı İmparatorluğu, Amerika Birleşik Devletleri.

ARMENIAN PROPAGANDA IN THE USA TRIGGERED BY THE DEPORTATION OF THE OTTOMAN ARMENIANS

Abstract

During World War I, when the Ottoman Armenians collaborated with the Entente Powers, the Ottoman Administration passed the Deportation Law and started to evacuate them to the areas where they would not be able to pose a threat to the Ottoman Army service area. The deportation decision thus became a great source for the Armenian propaganda in the US and received a great deal of public attention. Throughout the implementation of the Deportation Law, the Armenian propaganda continued to receive public attention in the US. However, when implementation ended, it gradually died down and public interest in the issue faded.

Keywords: Armenian Deportation, Propaganda, Ottoman Empire, United States Of America.

* Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uzmanı, (kucukvatan@gmail.com).

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu yapısı içerisindeki azınlıklar zaman içerisinde büyük devletlerin onun iç işlerine karışabilmesine imkân sağlayan unsurlar haline gelmişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkları ve azınlıkların bağlı oldukları din ya da mezhepleri konu ederek menfaat elde etme yarışına diğer büyük devletlerden geç başlamıştı. ABD geç başladığı bu yarışta kendisine hedef olarak Ermenileri seçmişti. Bu ülkenin misyonerlik faaliyetleriyle nüfuz etmeye çalıştığı gayrimüslim tebaa arasında Ermenilerin en başta yer almasının iki önemli nedeni bulunmaktaydı. ABD ile Osmanlı Devleti arasında 1830 yılında yapılan ticaret anlaşması uyarınca, ABD Osmanlı Devletinde çalışacağı simsarları kendisi seçebilecekti¹. O dönemde Osmanlı ticaretinde Rumların, Yahudilerin ve Ermenilerin konumları değerlendirildiğinde, ABD'nin Osmanlı Devleti içerisindeki Rum ve Yahudi toplulukları üzerinde misyonerlik faaliyetleri yürütmesi pek olası değildi. ABD bu değerlendirmelerle Osmanlı Devleti içerisindeki ticari ilişkilerini Ermenileri merkez alarak kurdu. O dönemdeki Osmanlı Ermenilerinin sosyal yapıları değerlendirildiğinde, Ermenilerin diğer azınlıklara kıyasla kendi toplumları içerisindeki eğitim problemini çözememiş oldukları gözlemlenmekteydi. Ermeni toplumunda merkezi ve kontrollü bir eğitim sisteminin mevcut olmamasının dışında, Ermeniler batılı ve laik eğitim tarzına karşı bir arayış içerisindeydiler². Ticari bağlantılarla temelleri atılan ilişkilere Ermenilerin eğitim konusundaki ihtiyaçları da eklenince, Amerikalı misyonerler kendilerine nüfuz alanı olarak Ermenileri seçtiler.

I. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ABD-Ermeni ilişkileri yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahip olmuştu. Yüzyıllık süreç içerisinde ABD-Ermeni ilişkileri artarak devam ederken Osmanlı tebaası olan pek çok halk batılı devletlerin desteği ile bağımsızlıklarını kazanmıştı. Bağımsızlık fikirlerinin alevlendiği bu yıllarda Osmanlı Devletini de içerisine alan bir savaşın başlaması Ermenilerin zihinlerinde bağımsızlık fikirlerinin güç kazanmasına neden oldu. Ermenilerin bağımsızlık fikirleri çıkarlar doğrultusunda büyük devletlerden yoğun destek görüyordu. Savaş sebebiyle Osmanlı Devletinde seferberlik ilan edilmişti. Seferberliğin ilanı ile birlikte Ermeniler orduya katıldılar ve silahları ile birlikte firar ederek düşman tarafına geçmeye başladılar³. Rusların planı Ermenilerin Osmanlı ordusunun arka saflarını emniyetsiz hale getirerek Rus ilerlemesini kolaylaştırmaları idi. Çanakkale savaşlarının yaşandığı dönemde Ermeniler Osmanlı Devletini iki cephe arasında bırakmak ve zayıflatmak için 15

1 Şenol Kantarcı, *Amerika Birleşik Devletlerinde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007, s.49.

2 Esra Danacıoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Board Okulları ve Ermeniler", *ÇTTAD*, C.3, S.9-10, 2000, s.135.

3 Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay., İstanbul, 1976, s.608.

Nisan 1915 tarihinde Van, Çatak ve Bitlis'te ayaklandılar⁴. Ermeniler başlattıkları ayaklanmalarda bölgedeki Türklere karşı katliamlar gerçekleştirirken, yaşananların ABD'ndeki yansımaları gerçeklerin tam aksi yönünde oldu.

Tehcir Kararı Öncesinde Ermeni Propagandası

Ermenilerin Van'daki isyanları ile birlikte ABD kamuoyu Türkiye'deki Ermenilere karşı ilgisini arttırmış ve basın yayın organlarında sıklıkla Ermenilerden bahsedilmeye başlanmıştı. Ermenilerin isyan hareketlerine haklılık kazandırmak adına Ermenilerin yaşadığı yerlerdeki nüfus oranları gerçekte olduğundan farklı gösterilmekteydi. Diyarbakır, Van, Harput, Elazığ gibi yerlerde nüfusun büyük çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu ve bu bölgelerde Türklerin kendilerini ev sahibi gibi hissetmelerinin yanlış olacağı ifade ediliyordu⁵. Ayrıca Ermenilerin Van'da başlayan ve çevre illere de yayılan isyanları Türklerin Ermenilere zulmü olarak nitelendiriliyordu. Van bölgesinde Türklerin ve Kürtlerin Ermeni köylerini yıktıkları⁶, saldırılarda 5.000 ile 10.000 arasındaki Hıristiyan'ın katledildiği ve 850 Ermeni kadınının Kürtler tarafından köle olarak satıldıkları iddia ediliyordu⁷. Haber kaynakları saldırılarda Türk ve Kürtlerin Van'a 17.000 top atışı yaptıklarını, Ermeni savunmasının zayıfladığını ve Van'da bulunan otuz Amerikalı misyonerin hayatlarının tehlikede olduğunu belirtiyordu⁸. Çatışmalarla ilgili olarak yapılan haberlerde Ermenilerin masum oldukları vurgusu yapılmaktaydı. Bu masumiyet nitelemesine; bir de türlü kötülöklere karşı onların kendilerini savundukları yönünde bir kanı eklenmekteydi. Ermenilerin dışında Amerikalı misyonerlerin hayatlarının da tehlikede olduğuna vurgu yapılıyordu. Bunun nedeni ise Ermeni olaylarına ilgi göstermeyen kesimlerin duruma olan ilgilerini arttırmaya çalışmaktı. Ayrıca uygulamaya başlanılan karşı propaganda da Türk yönetimi karalanmaya başlanmıştı. Mevcut yönetimin II. Abdülhamit rejimini benimseyerek azınlıklar üzerinde baskı uyguladığı iddia ediliyordu⁹. Osmanlı Devletinin Ermenilere uyguladığı iddia edilen baskının sadece Anadolu'da değil İstanbul'da da uygulandığı, Ermeni ileri gelenlerinin tutuklandığı ve hatta bu Ermeniler arasında bir meclis üyesinin de bulunduğu haberleri yapılmaktaydı¹⁰.

Ermeni sorunu sadece ABD kamuoyunun değil aynı zamanda ABD dışişlerinin de gündemindeydi. ABD'nin İstanbul Büyükelçisi olan Henry Morgenthau gelişmeleri yakından takip ediyordu. Savaş yıllarında birçok devlet Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerini ABD büyükelçiliği arabuluculuğu

4 Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, TTK Yay., Ankara, 2010, s.58.

5 *The Sun*, 2 Mayıs 1915, s.3.

6 *The Ogden Standard*, 5 Mayıs 1915, s.5.

7 *The Sun*, 8 Mayıs 1915, s.7.

8 *El Paso Herald*, 10 Mayıs 1915, s.1.

9 *Eastern Utah Advocate*, 7 Mayıs 1915, s.2.

10 *Medford Mail Tribune*, 7 Mayıs 1915, s.8.

ile devam ettirebileceğini değerlendiriyordu.¹¹ Diğer devletlerin bu yaklaşımı sayesinde ABD büyükelçiliğinin elde etmiş olduğu diplomatik avantaj büyükelçi Morgenthau'nun önemli bir siyasi güç haline gelmesini sağlamıştı. Ayrıca elde edilen bu diplomatik arabuluculuk sıfatı; Osmanlı cephesindeki tüm gelişmelere ABD'nin nüfuz etmesine de imkân sağlamaktaydı. ABD uluslararası dengeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmenin dışında, yaklaşık yüzyıllık misyonerlik ve ticaret ilişkilerinin bulunduğu ABD-Ermeni ilişkilerinin savaş nedeniyle zedelenmesini istemiyordu. ABD diplomatik fırsatları kullanmaya başladığında Büyükelçi Morgenthau'nun; başta kendi vatandaşları olmak üzere diğer ülke vatandaşları için de endişe duyduğu ifade edildi¹². Morgenthau Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine dostane bir şekilde devam etmek istiyorsa yabancılara iyi davranmak zorunda olduğuna inanmaktaydı¹³. ABD'nin Ermeniler üzerindeki ilgisi bir anda ABD'nin savaşa girmeye yaklaştığı konusunda düşüncelerin artmasına neden olmuştu ki, ABD yönetimi savaşa girmemeyi konu alan bir karar aldı¹⁴.

ABD gündeminde konu sıcaklığını korurken Van'da silahlanan Ermeniler Türk kuvvetlerini meşgul ederek¹⁵ 16/17 Mayıs gecesi Rusların Van'ı ele geçirmelerine yardımcı oldular¹⁶. Ermeniler ile işbirliği içerisinde olan Ruslar bir yandan Doğu Anadolu'ya askeri harekât düzenliyorlar diğer yandan da Ermeni çıkarlarına hizmet eden siyasi faaliyetleri yürütmeye devam ediyorlardı. Siyasi faaliyetler kapsamında İstanbul'daki Rus Büyükelçisi ABD yönetimine Osmanlı Devletindeki Hıristiyanların durumları hakkında İstanbul yönetimine baskı yapılması yönünde görüş bildirdi¹⁷. Artan propagandanın etkisiyle İtilaf devletleri bir açıklama yaparak Ermeni olaylarından Osmanlı yönetimini ve yönetimle ilişkisi olan herkesi sorumlu tutacaklarını açıkladılar¹⁸. Rusların Van'ı ele geçirmeleri ve İtilaf devletlerinin destekleri Ermenileri cesaretlendirmiş olmalıdır ki ABD'nde yaşayan bin kadar Ermeni Türklere karşı Rus ordusunda savaşmak üzere ABD'nden yola çıkmak için hazırlanmaya başladı¹⁹. Artan Ermeni milliyetçiliği ABD kamuoyunda da büyük yankılar yaratmaya başlamıştı. ABD kamuoyuna Türklerin binlerce Ermeni'yi katlettiklerini, Ermeni erkeklerinin Osmanlı ordusunda görev aldıklarını ve bu nedenle geride kalan savunmasız ailelerinin katledildiğini iddia eden haberler yayılmaya başlamıştı. ABD basınına göre yüzyıllardır kültürlerini koruyan Ermeniler doğunun Belçika'sı konumundaydılar ve Ermenilere yapılanların bir bedeli olmalıydı²⁰.

11 Henry Morgenthau, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü*, (Çev. Atilla Tuygan), Belge Yay., İstanbul, 2005, s.107.

12 *The Ogden Standard*, 12 Mayıs 1915, s.10.

13 Henry Morgenthau, *a.g.e.*, s.107.

14 *Evening Public Ledger*, 13 Mayıs 1915, s.2.

15 *El Paso Herald*, 17 Mayıs 1915, s.3.

16 Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, ATESE Yay., Ankara, 1997, s.145.

17 *New York Tribune*, 18 Mayıs 1915, s.4.

18 *The Sun*, 24 Mayıs 1915, s.2.

19 *The Washington Herald*, 26 Mayıs 1915, s.7.

20 *Evening Public Ledger*, 29 Mayıs 1915, s.8.

Tehcir Kararı Üzerine Ermeni Propagandası

ABD kamuoyunun Ermeni sorunu ile yoğun olarak ilgilendiği bu dönemde Osmanlı yönetimi cephe gerisinin güvenliğini almak üzere çalışmalar yapmaktaydı. Osmanlı Dâhiliyesi Ermenilerin Rusya ile işbirliği yaparak ordu ve halk için tehlike oluştur hale geldiklerini değerlendirerek, Ermenileri cephe gerisini tehlikeye atmayacakları yerlere sevk etme kararını aldı. Tehcir kararı 26 Mayıs 1915 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderildi. Sadaret ise Dâhiliye Nezareti tarafından gönderilen kararı 29 Mayıs tarihinde Vükela Meclisine sevk etti. Vükela Meclisinin 30 Mayıs 1915 tarihinde kararı onaylaması üzerine Ermeni tehciri resmen uygulamaya konuldu²¹. Osmanlı Devletinin tehcir kararını alması ve uygulamaya koyması ABD’nde süregelen Ermeni propagandası için yeni ve büyük bir kaynak oluşturmuştu.

Kullanılan propaganda malzemelerinin büyük çoğunluğunu yaşanan ya da yaşandığı iddia edilen olaylarda görgü şahidi olduğu varsayılan kişilerin ifadeleri oluşturmaktaydı. Bir Kürt görgü şahidinin ifadelerine göre Mus bölgesinde bir polis şefinin “*Savaştaız; Ermeniler Rusların arkadaşı, bu yüzden ne kadar az kalırlarsa o kadar iyi*” sözlerini sarf ettiği iddia edilmekteydi ve aktarılan ifadeler ABD basını tarafından ustalıkla kullanıldı. Aynı dönemde İstanbul’daki ABD Büyükelçisi Morgenthau ise ABD hükümetinin Ermenilere yardım etmesi için girişimlerde bulunmaya devam etmekteydi. Morgenthau’ya göre doğuda açlık tehlikeli seviyelere gelmişti ve insanlar kendilerine yardım edilmesi için yalvarmaktaydılar. Ayrıca bölgede Amerikalı misyonerlerinin çalışmalarına devam ettikleri bilgisi de diğer ifadelerin arasına eklenmişti²². Morgenthau’nun Ermenilere yardım yapılmasını istemesinden kısa süre sonra aynı konu bir kez de Amerikan Misyonerler Yönetimi tarafından dile getirildi. Misyonerler Yönetimi bölgeye yardım gönderilmesinin gerekliliğinden bahsederken konuyu sadece Ermeniler olarak ele almadı ve Müslümanların da açlık içerisinde olduklarını vurguladı²³. Misyonerler açlığın yanında salgın hastalıkların bölge insanları arasında çok yaygın olduğu ve bölgede kırk bin kişiye bir doktor düştüğü bilgilerini de veriyorlardı²⁴. O dönemde büyük bir tifüs salgını vardı ve hastalık savaş şartları içerisinde kontrolsüz hale gelmekteydi²⁵.

Tehcir kararının uygulamaya konulması ile birlikte ABD kamuoyundaki Ermeni propagandasında büyük bir artış söz konusu oldu. Ermeniler Osmanlı Devletinin cephe gerisini tehlikeye düşürmeyecekleri bölgelere taşınırken bu durum ABD basınına olduğundan farklı yansıyor. ABD basınına göre; Ermeniler Osmanlı yönetimi içerisinde şimdiye kadar hiç böyle zulme

21 *Türk-Ermeni İtilaflı Belgeler*, TBMM Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara, 2007, s.74.

22 *The Washington Herald*, 6 Haziran 1915, s.1.

23 *The Sun*, 12 Haziran 1915, s.2.

24 *New York Tribune*, 28 Haziran 1915, s.2.

25 *Honolulu Star Bulletin*, 03 Temmuz 1915, s.17.

uğramamışlardı. Sistematik olarak evlerinden tahliye edilen Ermenilerin evleri yıkılıyordu. Ermeniler açlık ya da kılıç korkusu altında Konya yakınlarındaki, yukarı Mezopotamya'daki ve Arabistan'daki çöllere ölüme götürülüyorlardı. Geri kalan Ermeniler ise Kürtler tarafından soğukkanlılıkla öldürülmekte ya da Türk yönetimi tarafından yargılanmadan asılmaktaydılar²⁶. Sadece Doğu Anadolu'daki Ermeniler değil diğer bölgelerdeki Ermeniler de küçük gruplara ayrılarak uzak bölgelere sevk ediliyorlardı. Son dönemde Çanakkale bölgesinden 56.000, Büyükada'dan 10.000 ve İzmit bölgesinden 6000 kişi seveke tabi tutulmuştu²⁷.

Aynı günlerde Türk karşı harekâtı ile Ruslar ve Ermeniler geri çekilmeye başlamışlardı. Rus geri çekilmesi ABD basınında Türklerin yıkımı olarak gösterilirken, bu duruma örnek olarak Başkale veriliyordu. Başkale'nin iyi mağazaların, Avrupa mobilyaları ile döşenmiş iki katlı evlerin bulunduğu güzel bir yer olduğundan, ancak şuan Başkale'de bir tek insanın bile yer almadığından bahsediliyordu. İddialara göre Başkale'deki Ermeniler küçük gruplara ayrılarak göç ettirilirlirken kadınlar Kürt beylerinin haremeleri arasında paylaşılmışlardı²⁸. Türk birliklerinin Van'a yaklaşması sonrasında Ermeniler Rusya'ya doğru kaçmaya başlamışlardı²⁹. Basın Türklerin Bitlis ve çevresinden 9.000 Ermeni'yi toplayarak Dicle nehrinin yanına götürdüklerini, budara her bir Ermeni'yi tek tek kurşuna dizdiklerini ve ardından kaçmaya çalışan binlerce Ermeni için bu katliamı tekrarladıklarını iddia ediyordu. Haberlerin devamında Türklerin dört taburunun Muş bölgesine gönderildiği ve bölgedeki 12.000 Ermeni'nin hepsini öldürmeleri için emir aldıkları yer almaktaydı. Diğer iddialar ise Diyarbakır'da var olan tüm Ermenilerin öldürüldüğü yönündeydi³⁰. Birer propaganda malzemesi niteliğinde yayımlanan bu abartılı ifadeler Ermeni çıkarlarına tam anlamı ile hizmet etmekteydi. Aynı dönemde Osmanlı yönetimi tehcir uygulaması hakkında kararlar almaktaydı. Osmanlı yönetiminin tehcire tabii tutulan Ermenilerin masraflarının devlet tarafından karşılanması, sevk edilen Ermenilerin emniyetlerinin sağlanması ve sevk edilenlere saldıranların şiddetle cezalandırılması yönünde aldığı karar, Türkler hakkında ABD basınında yer alan iddiaları çürütür nitelikteydi³¹. Türkler hakkında karalamalar devam ederken Ermenileri destekleyen ya da haklı gösteren propagandalara da devam edilmekteydi. Van'daki Rus işgali sırasında 1.000 kadar Ermeni Türk kuvvetleri ile çarpışmışlardı. 1.000 kişilik Ermeni grubunun sadece 150 kişi kadarı Rusya Ermeni'si idi. Ermeni grubunun geri kalan kısmını ABD'nden gelen iki kişi, Çin'den gelen bir kişi ile Bulgaristan ve Romanya'dan gelen Ermeniler oluşturmaktaydı. Bu Ermeniler arasında New York'ta iyi bir işi olmasına rağmen

26 *New York Tribune*, 12 Temmuz 1915, s.2.

27 *Omaha Daily Bee*, 13 Temmuz 1915, s.1.

28 *Hopkinsville Kentuckian*, 15 Temmuz 1915, s.1.

29 Kemal Arı, a.g.e., s.163.

30 *The Sun*, 23 Temmuz 1915, s.3.

31 Recep Karacakaya, *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi(1878-1923)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, 2001, s.128.

işini bırakarak Ermeni çetelerine katılan bir Ermeni olduğu gibi; Petrograd'da arkeoloji Profesörü olan, Yalta'da Ermenice öğretmenliği yapan ve Beyrut'ta Amerikan okulunda eğitim görerek cerrah olan Ermeniler de vardı. Ermenilerin Osmanlı Devletine karşı savaşmak için dünyanın farklı yerlerinden gelmelerinin yanı sıra birçoğunun savaş sonrasında ABD'ne yerleşmek istemeleri ise oldukça düşündürücüdür³².

Tehcir uygulamaları devam ederken katliam haberleri de basında yer alamaya devam ediyordu. İddiaya göre Zeytun'da Ermeniler Osmanlı ordusuna katılmayı reddetmişlerdi. Bunun üzerine Türk birlikleri Zeytun'a gönderilmiş ve Türkler ile Ermeniler arasında çatışma çıkmıştı. Çıkan çatışmalarda 300 Türk askerinin öldürülmesi Türklerin Zeytun'a ezici miktarda yeni askeri birlikler göndermelerine neden olmuştu ve ardından Zeytun Ermenileri sürgün edilmişlerdi. Diğer iddialarda Zeytun'un asıl sahipleriymiş gibi nitelendirilen Ermenilerin imparatorluğun uzak köşelerine, çöllere, bataklıklara ve İran körfezi bölgesine sürgün edildikleri ifade ediliyordu. Sürgün esnasında yaşlı Ermeni erkekleri askerlerden dayaklar yemiş, çocuklar yol kenarlarına ölüme terk edilmişti. Kimi Ermenilerin acılarını dindirmek için çocuklarını su kuyularına attıkları da ifade ediliyordu. Ayrıca Büyükelçi Morgenthau'nun kanundışı yollarla İstanbul'daki 70.000 Ermeni'nin Türklerin elinden kaçmasına yardımcı olduğu da aktarılan bilgiler arasındaydı. Ermeniler ya da Amerikalı misyonerler dışında Türk yetkililerin yorum ve görüşlerine basında nadiren yer verilmekteydi. Tehcir uygulaması hakkında yorum yapan bir Türk yetkilisi; Ermenilerin sadece Van'da değil birçok yerde Ruslarla işbirliğinde bulduklarını, 200.000 kişinin arasından suçlu olanların ayrılmasının mümkün olmadığını ve tehcir uygulamasına bu nedenlerle mecbur kalındığını ifade etmişti³³. Tehcir uygulamalarının kamuoyuna katliam olarak yansıtılmaya devam edildiği dönemde, Rus yetkililer Ermenilerin kendileri ile birlikte savaştıklarını ifade etmekte herhangi bir çekince duymuyorlardı³⁴. Ermeniler kendilerine yapılan genel dış desteğin yanında ABD'nden özel olarak yardım da istemekteydiler. Bu doğrultuda Ermeni kilisesi Ermenilere karşı işlendiğini iddia ettiği katliamları durdurması için ABD Başkanı Wilson'a bir mektup göndererek çağrıda bulunmuştu³⁵.

ABD basınında Ermeniler hakkında asılsız birçok haber yer almaya devam ederken³⁶, garip bir şekilde Osmanlı Devletinin Ermeni olaylarının

32 *Omaha Daily Bee*, 27 Temmuz 1915, s.4.

33 *The Washington Times*, 2 Ağustos 1915, s.10.

34 *New York Tribune*, 2 Ağustos 1915, s.2.

35 *Evening Public Ledger*, 2 Ağustos 1915, s.1.

36 Zeytun Ermenileri Hınçak komiteleri ile birlikte hareket ederek itilaf devletlerinin işgallerini kolaylaştırmak için isyanlar çıkartmışlar, askeri birliklere saldırmışlar ve haberleşme hatlarına zarar vermişlerdi. Bkz.: Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniv. yay., Van, 1990, s.71-72. İsyân hareketleri sonrasında Zeytun Ermenilerinin tehcir uygulamasına tabii tutulmaları ise ABD basınında Türklerin Ermenilere zulmü olarak gösterildi.

dış basına çıkmasını engellediğini ifade eden haberler de yapıyordu³⁷. Aynı dönemde New York Tribune editörü Ermeni meselesi hakkında uzun soluklu bir yazı yayınladı. Editöre göre; Türklerin kötü yönettiği Ermeniler Avrupalı kardeşleri tarafından hayal kırıklığına uğratılmışlardı. Jön Türkler Ermenileri katletme konusunda 300.000 Ermeni'yi öldüren Kızıl Sultan Abdülhamit'i geçmek üzereydiler. Kanlarına Alman virüsü girmiş olan Türkler Ermeni toplumundan tamamen kurtulmak istiyorlardı ve katliamlara sadece Ruslarla savaştıkları yerlerde değil İstanbul ve diğer bölgelerde de devam etmekteydiler. Zeytun sürekli olarak Osmanlı Devletine başkaldırmıştı ve bu nedenle tüm nüfusu hayvan sürüleri gibi sürülmüştü. Ermenilerin durumları hakkında Morgenthau ABD hükümetini bilgilendirmişti ancak çok fazla sonuç alamamıştı. Rusya ve Almanya Polonya'ya özerklik vermek konusunda söz verirken Türkler Ermenileri tamamen yok etmekle tehdit ediyorlardı. Ayrıca editör Osmanlı yönetimindeki Enver Paşa ve arkadaşlarını insani duygular ve politik bilgelikten yoksun kişiler olarak niteliyor, katliamcı Hamit'in çocuklarından kurtulmanın tam zamanı olduğunu vurguluyordu³⁸. ABD basınının Türkler hakkındaki görüşlerinin kısa bir özeti niteliğindeki yazı Ermeni propagandasının ABD'nde ne kadar yoğun bir şekilde yürütüldüğünü gözler önüne seriyordu. Diğer haberlerde Ermenilerin Türkleri Avrupa'dan atmak için İtilaf devletleri ile aynı safta savaştıklarından bahsediliyor³⁹, Türk ordusunun ileri harekâtı ile 225.000 Ermeni'nin Kafkaslarda Rus ordusu arkasına sakladığı belirtiliyordu⁴⁰. Ermenilerin bulunduğu cepheye yakın bir yerde Kızıl Haç için görev alan ve Tolstoy'un kızı olan Alexandra ise yaşananlar hakkında "*Hayatımda böyle ıstırap görmedim*" ifadelerini kullanıyordu⁴¹. Farklı bir açıdan gözlemlendiğinde ABD basını Ermeniler tarafından sadece kara propaganda amaçlı değil organizasyon amaçlı da kullanılıyordu. ABD'deki Ermeniler yardım kampanyaları oluşturarak Rusya ve Osmanlı Devletindeki Ermenilere yardım etmeye çalışıyorlardı ve yapılan yardımların yeterli görülmemesi nedeniyle yardımların artması için basın yoluyla çağrılar yapılmaktaydı⁴².

ABD basınının geneli yaşanan olayları Ermeni çıkarları açısından değerlendirirken bazı haberlerde konunun ABD çıkarları açısından da değerlendirildiği görülmektedir. The Sun gazetesi Ermeni sorunu nedeniyle gerginleşen ilişkileri değerlendirerek ABD'nin Osmanlı Devletindeki yatırımlarından bahsediyordu. ABD basınında yoğun bir şekilde Ermeni propagandası olmasına rağmen The Sun gazetesinin Ermenilerin "*Anarşist Hınçak*" örgütüne katıldıklarını ve Rus entrikalarıyla Osmanlı Devletine karşı isyan ettiklerini ifade etmesi ABD'nin Osmanlı Devleti topraklarında kendi

37 *The Washington Times*, 2 Ağustos 1915, s.1.

38 *New York Tribune*, 11 Ağustos 1915, s.6.

39 *The Intelliger*, 12 Ağustos 1915, s.1.

40 *Evening Public Ledger*, 13 Ağustos 1915, s.1.

41 *New York Tribune*, 22 Ağustos 1915, s.2.

42 *New York Tribune*, 22 Ağustos 1915, s.2.

çıkarlarını da değerlendirdiğini ispatlar nitelikteydi⁴³. The Sun gazetesinin haberleri ABD kamuoyunun genelini yansıtmazken, New York Tribune gazetesi editörünün yazdıkları ABD kamuoyundaki Ermeni propagandasının aslını temsil ediyordu. Editöre göre; Türkler en vahşi saldırılarını geride kalan korumasız kişilere karşı yapıyorlardı. Bebekler parçalara ayrılarak ve kaynar sulara atılarak öldürülüyorlardı. Öldürülen bebekler gümüş tepsiler içerisinde aç annelerine geri veriliyordu. Ayrıca Türkler ve Kürtler doğal ürünler ile üretilenleri malları da kullanılmaz hale getirerek Ermenileri gıdasız bırakmaktaydılar. Cinayetler dünyadaki ilk Hıristiyanların torunlarına karşı işlenmekteydi. Ermeni krallığı ilk Hıristiyan krallığı idi ve insanlığın beşiği durumundaydı. “Kendilerini çevreleyen devletler paganizm karanlığı içerisindeyken İsa’nın hakikatinin ışığı bu tarihi ülkeden yükseliyordu”. Hıristiyanlık haçına sıkıca tutunan Ermeniler Muhammet’in hilali karşısında eğilmeyi “asilce, dirençlice ve meydan okuyarak reddettiler” ifadeleri ise editörün fanatizm derecesindeki Ermeni yandaşlığını yansıtmaya şekliydi. Ermenileri överken Türkleri karalayan editör yazısının sonunda “Ermenilerin Hıristiyan aleminde hiç mi değeri yok? Ermeniler diğer ülkelerdeki Hıristiyan kardeşlerinin yardımlarını hak etmiyorlar mı?” sözleri ile Amerikalıların vicdanlarını sorguluyordu⁴⁴.

Türkleri siyaseten yalnız bırakmak için yaşanan olaylara Almanların da katliam gözüyle baktığı yansıtılmaya çalışılıyordu. Bu amaçla basında Türk karşıtı Almanların görüşlerine yer verilmekteydi. Alman bir yetkilinin açıklamalarında Türklerin Hıristiyan ırkları yok ettikleri ve ölenlerin tek suçunun Müslüman olmamak olduğu iddia ediyordu⁴⁵. Zaman içerisinde Ermeni propagandası dini ve etnik unsurların dışında ekonomik unsurları da içermeye başlamıştı. ABD’nin Tahran Büyükelçisinin ilettiği bilgilere göre Ermenilere ait mallar Türkler tarafından soyulmuştu ve Ermenilerin toplam zararı 250.000 Dolardı⁴⁶. ABD’deki Ermeni Yardım Fonuna iletilen diğer bir raporda ise Ermenilerin Mezopotamya yabanına doğru sürüldükleri, Kilikya’daki Ermenilerin tamamının göç ettirildiği, Erzurum, Trabzon, Sivas, Harput, Bitlis, Van, Diyarbakır, Samsun ve Urfa’dan 1.500.000 Ermeni’nin gönderildiği iddia edilmekteydi. Raporun devamında sürülen Ermenilerin yalnızca az bir miktarının istenilen noktalara varabildikleri, Ermenilerin haberleşmelerine izin verilmediği ve yollarda her gün en az on kişinin öldüğü belirtiliyordu⁴⁷.

ABD’de yaşayan R. Hashishian adındaki Ermeni bir terzinin Tiflis’teki Urchain adındaki Ermeni bir Profesör ile mektuplaştığına dair doğruluğu şüpheli bilgiler basında yayınlanmıştı. Mektuplaşmada ABD’nde terzilik yapan R.Hashishian Tiflis’teki ailesi hakkında meraklanarak ailesine bir mektup göndermişti. R.Hashishian’ın mektubuna Hashishian’ın ailesini tanıyan Profesör

43 The Sun, 2 Ağustos 1915, s.2.

44 New York Tribune, 28 Ağustos 1915, s.6.

45 The Washington Herald, 5 Eylül 1915, s.10.

46 The Washington Herald, 5 Eylül 1915, s.1.

47 New York Tribune, 6 Eylül 1915, s.7.

Urchain cevap yazmıştı. Profesör mektupta R.Hashishian'ın anne, baba, iki erkek kardeş ve bir kız kardeşinin öldürüldüğünü yazmıştı. İddiaya göre Türkler aileye işkence etmişlerdi. Aile bireylerinin mengene ile parmakları parçalanmış, dişleri sökülmüştü. Ardından atardamarları parçalanarak sokağa atılmışlar ve orada kan kaybından ölmüşlerdi. Mektupta Hashishian ailesi dışında sokakların Türklerden kaçamayacak kadar zayıf olan insanların cesetleri ile dolu olduğu da yazılmıştı⁴⁸. Ermenilerin varlıkları, yaşadıkları ve tarihleri sürekli abartılı ifadeler içerisinde okurlara sunulan diğer haberler arasındaydı. The Public Ledger gazetesinin ifadelerine göre; Ermenilerin neredeyse tamamı Ermeni kilisesine bağlıydı ve Ermeni kilisesi Ermeniler için sadece dini ifade etmiyordu. Onlar için kilise aynı zamanda vatanseverlik, kurtuluş için umut, eğitim ve adalet anlamlarını da taşımaktaydı. St.Gregory kilisesi Aya Sofya kilisesinden bile eski bir kilisedi ve kilise Asya'daki barbarlara karşı Hristiyanlığın siperi olmuştu⁴⁹.

Ermeni olayları sadece ABD'ndeki diplomatik çevrelerden destek bulmuyordu. Sağlanan destekler arasında Rockefeller vakfının para yardımı yapması⁵⁰ ile Papa'nın girişimlerde bulunması da sayılabilir⁵¹. Ermenilere yardım konusunda yapılan girişimlerden herhalde en sıra dışı olanı Büyükelçi Morgenthau tarafından yapılan teklifte görülmüştü. Morgenthau Ermenilerin kitleler halinde ABD'ne taşınmasını gündeme getiriyordu. Morgenthau'nun teklifinin hemen ardından ABD yönetiminden konu ile ilgili bir açıklama geldi. ABD yönetimi açıklamasında Ermenilerin ABD'ne göçü konusunda büyük bir yanlış anlaşma olduğunu ifade ediyordu. Amerikalı yetkililer büyük kitleler halinde ve bir plan dâhilinde Ermenilerin ABD'ne taşınmasına destek vermeyeceklerini ifade ederlerken, ABD'ne göçün şartlarını da belirtmişlerdi⁵². Herhangi bir Ermeni'nin göç etmek için ABD'ne gelmesi durumunda diğer göçmenlerin tabii oldukları şartlara tabii olacağı, Ermenilerin yararına mevcut herhangi bir uygulamadan vazgeçilmeyeceği ve bu konuda hükümetin özel bir sorumluluk almayacağı da net bir şekilde ifade edilmişti⁵³. ABD yönetimi Ermenilerin ABD'ne toplu olarak göç etmesini kabul etmese de Morgenthau'nun bu konudaki çabaları sonlanmamıştı. Morgenthau Ermeni göçünün gerçekleşmesi durumunda ABD hükümetinin Ermenilerin Musa'sı olacağını ifade etmekle birlikte, Ermenilerin ABD'nin az gelişmiş batı yakasına göç ettirilebileceklerini savunmaktaydı. Ermenilerin ABD'ne taşınmasının toplamda 5.000.000 Dolara mal olacağını ve 500.000 Ermeni'nin taşınacağı kabul edilirse kişi başı 100 Dolar gibi bir maliyetle taşıma işinin gerçekleştirilebileceğini ortaya koymaktaydı⁵⁴. Ermeniler konusunda çaba gösteren sadece Amerikalı diplomat ya da misyonerler değildi. İsviçre Protestan kilisesi Ermeni meselesine

48 *Evening Public Ledger*, 9 Eylül 1915, s.6.

49 *The Public Ledger*, 11 Eylül 1915.

50 *The Washington Herald*, 12 Eylül 1915, s.10.

51 *The Washington Times*, 14 Eylül 1915, s.9.

52 *The Washington Herald*, 16 Eylül 1915, s.10.

53 *The Sun*, 16 Eylül 1915, s.5.

54 *The Intellegger*, 21 Eylül 1915, s.4.

müdahale etmesi için bir mesaj ile ABD Başkanı Wilson'a istek gönderirken⁵⁵, İngiltere'nin eski ABD büyükelçisi olan James Bryce da aynı konuda ABD yönetimine ricada bulunuyordu⁵⁶. Fransızlar ise Musa dağında iki aydır mahsur bırakıldıklarını ifade ettikleri Ermenileri kurtardıklarını ve Fransız kruvazörü ile Port Said yakınındaki geçici bir kampa götürdüklerini açıklıyorlardı⁵⁷.

Basın ABD'nin tutumunun tarafsız devletleri hareketlendirdiğini ve bu durum karşısında Almanya'nın Ermeniler konusunda Türkiye'yi kontrol etmeye yönelebileceği ifade etmekteydi⁵⁸. Aynı dönemde Morgenthau bir yandan Belçikalılara yapıldığı gibi Ermenilere de yardım yapılmasını istiyor⁵⁹ diğer yandan da Türk yönetiminin kendi askeri politikasına dışarıdan bir müdahaleyi kabul etmeyeceğini ifade ediyordu. Çelişkili açıklamalar yapan Morgenthau ABD'nin Ermenilere yardım yapması durumunda ise Türklerin Amerikalı misyonerlerden intikam alacaklarını iddia ediyordu. ABD'nin Türkiye'de 200 misyoner ile misyoner faaliyetlerine yatırılmış 3.000.000 Dolarının olduğuna vurgu yapan⁶⁰ Morgenthau yardımların misyoner kuruluşlara gayri resmi olarak aktarılmasını teklif ediyordu⁶¹. Misyonerler Yönetimi ise ABD yönetimi Ermenilerin ABD'ne taşınmasını kabul etmemiş olmasına rağmen Ermenileri taşıma planlarından bahsetmeye devam ediyordu. Misyonerler Yönetimi Ermenilerin taşınması için gerekli parayı sağlamak için Amerikalı hayırseverlerin gönüllü olduklarını savunmaktaydı⁶².

Diğer devletler tarafından Ermeni çıkarlarına yapılan bunca çalışma süresince Ermeniler de kendi çalışmalarına devam ediyorlardı. Ermenistan kilisesinin Paris'teki diplomatik temsilcisi olan Nubar Paşa askere gitmemek için para ödeyen Ermenilerin hapse atıldıklarını iddia ediyordu⁶³. Nubar Paşa yorumlarında son aylarda Kilikya ve Ermenistan'da inanılmaz şeyler yaşandığını ifade etmekteydi. Aktarılan diğer mektup ve raporlardan elde ettikleri bilgilere göre yaklaşık 450.000 Ermeni'nin öldürüldüğünü 600.000 Ermeni'nin ise yerlerinden sürüldüğünü tahmin ediyorlardı. Sürülen Ermeniler bir iki ay sürecek yolculuklarına yalınayak devam etmek zorunda bırakılıyorlardı. Türkler Van ve Bitlis'i yağmalamışlar ve halkı kılıçtan geçirmişlerdi. Ermenilerin boşalttığı yerlere ise Müslümanlar yerleştirilmekteydi⁶⁴. Nubar Paşanın aktardıklarına ek olarak ABD basını benzer haberleri kamuoyu ile paylaşmaya devam ediyordu. The Sun gazetesinin aktardıklarına göre; Ermenilere hendekler kazdırılmakta ve kazdıkları bu hendekler kendilerine mezar olmaktadır. Nüfuz

55 *Medford Mail Tribune*, 21 Eylül 1915, s.3.

56 *Omaha Daily Bee*, 21 Eylül 1915, s.2.

57 *The Tacoma Times*, 22 Eylül 1915, s.8.

58 *The Logan Republican*, 23 Eylül 1915, s.3.

59 *New York Tribune*, 24 Eylül 1915, s.1.

60 *Evening Public Ledger*, 23 Eylül 1915, s.12.

61 *The Washington Times*, 24 Eylül 1915, s.7.

62 *The Evening Herald*, 24 Eylül 1915, s.1.

63 *The Bemidji Daily Pioneer*, 25 Eylül 1915, s.1.

64 *The Evening World*, 24 Eylül 1915, s.2.

sahibi Ermeniler sıradan Ermenilere göre daha fazla zulüm görmekteydiler. Hiçbir Ermeni emniyette değildi ve sadece sıranın kendilerine ne zaman geleceğini bekliyorlardı. Ermeni propagandası Türk ve Ermeni toplumlarının kıyaslanması şeklinde devam ediyordu. İddialarda Ermenilerin Türklerden daha zeki oldukları vurgulanmaktaydı. Eğer 2-3 Ermeni'nin sıradan bir köye iş yapma izni ile bırakılması ve engel olunmaması durumunda Ermenilerin birkaç yıl içerisinde köyün tamamını satın alabilecekleri ortaya atılıyordu. Ayrıca yerel Türk makamları ile yalın vatandaşların katliam amaçlarının olmadığından ve katliamların sorumlularının Talat ile Enver Paşalar olduklarından bahsediliyordu. Yaşananlar konusunda pasif davranması nedeniyle Almanya da sorumluluğa ortak ediliyordu⁶⁵.

İtalyan elçiliğinin Vatikan'a sunduğu raporda Almanya ya da Avusturya'nın Ermeni sorunu konusunda müttefik olmaları nedeniyle Türkiye'yi durduramayacakları belirtilirken, ABD yönetiminin Ermeni sorununa müdahale etmesi için Almanya'dan istekte bulunmayı değerlendirdiği haberleri yapılıyordu⁶⁶. ABD'nin Almanya'dan böyle bir istekte bulunması durumuna gerekçe olarak ABD'nin konuya müdahalede bulunmak için yasal dayanağının olmaması gösteriliyordu⁶⁷. ABD yönetimi Ermeni sorunu konusunda herhangi bir sorumluluk altına girmek istemiyordu ancak bu durum Misyonerler Yönetiminin çabalarını sonlandırmadı. Amerikan Misyonerler Yönetimi konuyu ABD hükümetinin gündemine taşımaya çalışıyordu. Misyonerler Yönetiminin girişiminden sonra yetkililerden konu ile ilgili açıklama geldi. Açıklamada ABD meclisinin Ermeni sorunu ile ilgili raporları incelediği belirtilirken, incelemelerde elde edilen bilgilerin duyum ya da bireysel ifadeler oldukları belirtiliyordu. Ayrıca o zamana kadar herhangi bir Amerikan vatandaşının zarar görmediği ve böyle bir durumun söz konusu olması halinde ABD yönetiminin doğrudan Almanya ile irtibata geçeceği açıklanmaktaydı. ABD başkanının Ermeni konusuna büyük bir yakınlık gösterdiği, konu ile ilgili Türk yönetiminin dikkatinin çekildiği ve Ermeniler konusunda Türk yönetimi ile irtibata geçmek için kesinlikle söz verilemeyeceği ABD yönetiminin aktardığı diğer bilgiler arasındaydı⁶⁸. ABD yönetiminin Ermeniler konusunda tavrını belirttiği her açıklamadan sonra farklı kişi ya da kurumlar tarafından ABD yönetiminin Ermenilere yardım etmesini isteyen yeni bir girişimde bulunuluyordu.

Ermeni Ulusal Savunma Birliği başkanı ve Amerika Evanjelik Birliği yöneticisi Haig Y. Yardumian Ermenilerin ABD'ne taşınması konusunda Morgenthau ile bir görüşme yapmıştı. Görüşmede Morgenthau Ermenilerin taşınması için hemen 1.000.000 Dolar ardından ise 4.000.000 Dolar yardımda bulunulabileceğini vaat ediyordu. Morgenthau'nun Ermeni konusundaki bu

65 *The Sun*, 26 Eylül 1915, s.6.

66 *The Evening Herald*, 29 Eylül 1915, s.1.

67 *The Tacoma Times*, 29 Eylül 1915, s.8.

68 *The Sun*, 1 Ekim 1915, s.3.

yaklaşımı sonrasında Yardumian; Morgenthau'nun diplomatik kısıtlar olmasa daha iyi şeyler de yapabileceğini ifade etmişti⁶⁹. Morgenthau ve diğer Ermeni teşkilatlarının girişimleri ABD yönetimi üzerinde baskı yaratmış olmalıdır ki ABD yönetimi Ermeni sorununda Türk yönetimine karşı tavrını değiştirmeye başladı. ABD yönetimi Türk yönetimine Morgenthau vasıtası ile bir mesaj gönderdi. Mesajın içeriği eğer Türk yönetimi Ermenilere karşı olan tavrını değiştirmez ise ABD ile Türkiye arasındaki sıcak ilişkilerin devamlılığı tehlikeye girecekti⁷⁰. Ermeni propagandası ABD yönetiminin kesin tavırlarını dahi değiştirirken sürülen Ermenilerin sayısının da 1.000.000 ulaştığı haberleri yapılmaktaydı⁷¹. ABD Türk yönetimine Ermeni sorunu konusunda adım atılmaz ise ikili ilişkilerin bozulabileceği uyarısını yapsa da ABD Türkiye'ye karşı doğrudan bir siyaset uygulamaktan titizlikle kaçınılmaktaydı. ABD Türkiye'deki Ermeni sorununun sadece Almanya tarafından çözümlenebileceğine inanmaktaydı. Görüşler Kaiser Wilhelm'in bir sözünün katliamları durdurabileceği yönündeydi ancak Wilhelm'in duruma yaklaşımı ABD'nin beklentisinin tersine olmuştu. Wilhelm Türklerin Ermenileri katletmediklerini ve eğer herhangi bir uygulama var ise Ermenilerin vatan hainliği yapmış olduklarından bunu hak etmiş olduklarını ifade etmişti⁷².

Diplomatik savaş devam ederken öldürülen Ermenilerin sayısının 800.000'e ulaştığı haberleri yayımlanmaya başladı⁷³. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken konu öldürüldüğü iddia edilen Ermenilerin sayısıydı. ABD basınındaki haberlere göre öldürülen Ermenilerin sayısı on iki gün içerisinde 450.000'den 800.000'e çıkmıştı. Yaşandığı iddia edilen vahşetlerden ise Enver Paşa sorumlu tutulmaktaydı. The Bemidji Daily Pioneer gazetesinin aktardığına göre; Enver Paşa Kızıl Sultan olarak anılan Abdülhamit'i bile geçerek Abdülhamit'in 30 senede öldürdüğünden daha fazlasını 30 günde öldürmüştü⁷⁴. Vahşet iddiaları ile birlikte Almanya'nın Ermeni sorununa müdahale etmesi konusu halen ABD ve Avrupa gündemini meşgul ediyordu. Alman askeri yazar Ernst Von Reventlow eski İngiliz Büyükelçisi James Bryce'ın katliamları durdurmak amacıyla harekete geçmesi için ABD'ne yaptığı başvuruya bir makalesinde cevap verdi. Reventlow Türkiye'nin yaptıklarının sadece kendisini ilgilendirdiğini, başkaldırlara karşı yapılanların katliam ya da acımasızlık olarak değerlendirilemeyeceğini ifade ediyordu. Ayrıca Almanya'dan Ermenileri korumasının istediğini ancak Almanya'nın şu anda yapması gereken tek şeyin müttefikinin yanında yer almak olduğunu açıklamalarına ekledi⁷⁵. Almanya'nın Ermeni sorununda kendisine yapılan tekliflere karşılık vermemesi, Almanya'nın

69 *Evening Public Ledger*, 2 Ekim 1915, s.4.

70 *El Paso Herald*, 4 Ekim 1915, s.1.

71 *The Day Book*, 2 Ekim 1915.

72 *The Intelligencer*, 5 Ekim 1915, s.4.

73 *Evening Public Ledger*, 6 Ekim 1915, s.1.

74 *The Bemidji Daily Pioneer*, 8 Ekim 1915, s.5.

75 *Honolulu Star Bulletin*, 11 Ekim 1915, s.9.

katliamları gizlediği yönünde yorumların yapılmasına da neden oluyordu⁷⁶. Almanya'dan beklentiler sonlanmış olmalıydı ki Papa Sultana mektup göndererek katliamlarının durmasını istedi⁷⁷. Resmi olmayan kaynaklardan alınan haberlere göre ise Sultan Ermeni sorununun sonlanması için Papaya söz vermişti⁷⁸. ABD kamuoyu Ermeniler konusunda gösterilen çabalar sonrasında gelinen noktadan memnun değildi ve yapılan diplomatik girişimler tekrar değerlendirilmeye başlandı. Ermeni sorunu hakkında Türk yönetiminin verdiği sözleri çiğnediği ve bu durumun ABD ile olan ilişkilerini kopma noktasına kadar getirdiği konu edilmekteydi. Bu görüşler yayımlanırken ABD protestolarına cevap vermediği için Türkiye'ye atfen "*Daha önemli işlerle çok meşgul*" şeklinde diplomatik üsluptan uzak ve imalı ifadeler kullanılmaktaydı⁷⁹.

Osmanlı Ermenilerinin gönüllü birlikleri kurarak Ruslarla birlik oldukları ve Türklere karşı savaştıkları bilinmekteydi. Avrupa ve ABD'nde artan Ermeni propagandası diğer ülkelerdeki Ermenilerin de Türklere karşı harekete geçmelerini sağladı. Diğer ülkelerdeki Ermeniler Osmanlı Ermenilerinin tek başlarına kendilerini savunamadıklarını değerlendirerek İngiltere, Mısır, İtalya, Fransa, Amerika ve Balkanlarda gönüllü Ermeni birlikleri oluşturmayı planlıyorlardı. Oluşturulacak Ermeni birliklerinin İtilaf devletleri ile birlikte Türklere karşı savaşmaları amaçlanmaktaydı⁸⁰. Ermeni birlikleri teşkil edilmeye çalışılırken Türklük tarafından öldürüldüğü iddia edilen ve doğruluğunun sorgulanması gereken Ermeni ölüm haberleri basına yansımaya devam ediyordu. Aynı güne ait üç farklı Amerikan gazetesi öldürüldüğü iddia edilen Ermenilerin sayılarını birbirlerinden farklı olarak kamuoyuna yansıtıyorlardı. Medford Mail Tribune İstanbul'daki Ermeni patrikliğinin öldürülen ya da esir edilen Ermeni sayısının 850.000 olduğuna 200.000 Ermeni'nin ise Rusya'ya kaçtığına inandığını haber yapıyordu⁸¹. The Evening Herald haberinde "*Bir milyona yakın Ermeni kesildi*" başlığını kullanmıştı⁸². The Ogden Standard ise "*Türkler bir milyonun üzerinde Ermeni'yi öldürdü*" başlığıyla yaptığı haberde Türkiye'de savaştan önce 1.200.000 Ermeni'nin olduğunu ancak şuan Ermeni nüfusunun 200.000'i bulmadığı ifade ediliyordu⁸³. ABD basını birbiri ile uyuşmayan, gerçekleri yansıtmayan ve Ermeni çıkarlarına hizmet eden haberleri kamuoyuna yansıtmaya devam ediyordu.

Katliam haberlerinin dışında ABD basınının yürüttüğü en büyük çalışmalardan biri ise Ermeniler için düzenlenen yardım kampanyalarının kamuoyuna duyurulmasıydı. Missouri Üniveritesi Ermeniler için yardım

76 *El Paso Herald*, 11 Ekim 1915, s.12.

77 *New York Tribune*, 11 Ekim 1915, s.2

78 *The Day Book*, 13 Ekim 1915, s.4.

79 *Omaha Daily Bee*, 15 Ekim 1915, s.6.

80 *El Paso Herald*, 19 Ekim 1915, s.2.

81 *Medford Mail Tribune*, 21 Ekim 1915, s.1.

82 *The Evening Herald*, 21 Ekim 1915, s.1.

83 *The Ogden Standard*, 21 Ekim 1915, s.7.

kampanyası düzenlemekteydi. Kampanyada kış mevsiminin yaklaştığı ve toplanacak yardımlarla Ermenilere giyecek ve yiyecek yardımı yapılacağı duyurulmaktaydı. Üniversite tarafından toplanan yardımlar Ermenilere gönderilmek üzere New York'taki Ermeni komitesine iletilecekti⁸⁴. Yardım kampanyasına katılım sağlamak için “Kendimizi aynı zor durumun içerisinde düşünelim. Çoğumuz bir dolar arttırabiliriz ve o dolar bir hayatı kurtarmak için çok uzun bir yol gidecek” gibi ifadelerle Amerikalılar arasında vicdani bir sorumluluk yaratılmaya çalışılıyordu⁸⁵. Ermenilere yardım toplama faaliyetleri giderek yaygınlaşmıştı. Kadınların Şehir Organizasyonu Ermeniler için 5 Dolar yardım toplanması konusunu gündemine taşımıştı ve karara bağlamak için oylamaya sunmaktaydı⁸⁶.

Vahşet haberleri önceleri sadece Ermenileri konu alırken zaman içerisinde Amerikan okullarında da vahşet görüldüğü iddia edilmeye başlamıştı. Fırat Amerikan kolejinde dört profesörün öldürüldüğü varsayılmaktaydı. İddialara göre profesörler ölmeden önce işkence görmüşlerdi. Profesörlerin saç ve bıyıkları köklerinden söküldükten ve tırnakları kerpetenle çıkarıldıktan sonra öldürüldükleri ifade ediliyordu⁸⁷. Merzifon'daki Amerikan kolejinde ise misyonerler üç günlük çaba sonrasında okuldan götürülen kafileyi takip etmek için izin almışlardı. Kafilede kızlar diğerlerinden ayrılarak güneye sevk edilmişler ve Sivas'a vardıklarında bir binaya yerleştirilmişlerdi. Amerikalı iki genç bayan ikna güçlerini ve para kullanarak kızların Merzifon'a geri götürülmelerine izin almışlardı⁸⁸. ABD'nin Fırat kolejine büyük yatırımlar yapmış olduğu, Türklerin koleji boşaltmalarından sonra ABD'nin mali kaybının çok büyük olduğu da aktarılan diğer bilgiler arasındaydı⁸⁹.

ABD kamuoyunda Ermeni konusu tam anlamı ile bir misyonerlik ve sosyal sorumluluk projesi haline gelmişti. Amerikan Misyonerler Birliği Sekreteri ve Ermeni Yardım Komisyonu Başkanı James L. Barton ABD hükümetine Ermeni sorunu ile ilgili görüş bildirmişti. Barton bildirisinde katliamlar durur durmaz Ermeni köylerini yeniden yapılandırmaya hazır olduklarını ifade ediyordu⁹⁰. Barton ABD hükümetine bu teklifi sunarken ABD kamuoyunda şahıslar, organizasyonlar ve kurumlar Ermenilere yardım toplamak için birbirleri ile yarışır hale gelmişlerdi. Missouri Üniversitesinin devam ettirmekte olduğu Ermeni yardım kampanyasının bir benzeri Illinois Üniversitesi tarafından başlatılıyordu⁹¹. Federal Kiliseler Konseyi Ermenileri kardeşleri olarak nitelerken Ermenilere karşı büyük sempati beslediklerini ifade etmekteydi⁹².

84 *University Missourian*, 25 Ekim 1915, s.1.

85 *University Missourian*, 26 Ekim 1915, s.2.

86 *University Missourian*, 27 Ekim 1915, s.1.

87 *The Day Book*, 1 Kasım 1915.

88 *The Sun*, 6 Kasım 1915, s.3.

89 *University Missourian*, 7 Kasım 1915, s.7.

90 *The Washington Times*, 11 Kasım 1915, s.4.

91 *University Missourian*, 14 Kasım 1915, s.5.

92 *The Washington Herald*, 14 Kasım 1915, s.10.

Missouri Üniversitesinde ekonomi öğretmenliği yapan Leon Ardzrooni Ermeni sorunu hakkında bir forum düzenlemekte⁹³, üniversitedeki Rum topluluğu ise gelirleri Ermeni yardım kampanyasına aktarılacak olan bir eğlence düzenlemeyi planlamaktaydı⁹⁴. Hıristiyan İşçiler Birliği olağan toplantısında, belirlenecek bir kilisede Şükran günü töreni düzenlenmesi ve törende toplanacak yardımların Ermenilere göndermesi kararı alınmıştı⁹⁵. Ermenilere yardım konusu o kadar yayılmıştı ki Waikiki sakinleri Ermenilere yardım için Bayan Westervelt'in bahçesinde dondurma, şeker ve çay satışı yapacaklarını duyuruyorlardı⁹⁶.

ABD'ndeki Ermeni propagandası hız kesmeksizin devam ederken Osmanlı yönetimi tarafından "25 Kasım 1915'ten itibaren vilayetlere gönderilen emirlerle, kış mevsimi dolayısıyla sevkியatın geçici olarak durdurulduğu bildirilir"⁹⁷. Osmanlı Devleti sevkiyatları durdurmuş olsa da ABD yönetimin Ermenilere müdahale etmesini amaçlayan propagandalar devam ediyordu. Propagandalar devam etse de ABD yönetimi kendisine Ermeni sorununa müdahaleyi esas alan bir siyaset belirlemedi. Ermenistan ve Suriye'ye Yardım Komitelerinin düzenleyeceği toplantıya destek vermesi için Roosevelt'e davet gönderilmişti. Roosevelt kendisine yapılan davete katılmaz iken toplantıda sunulması için bir mektup gönderdi. Roosevelt mektubunda ABD'nin Ermeni sorununa müdahale etmesini isteyenlerin Belçika ve Meksika'da yaşanan benzer olaylara karşı tepkisiz kaldıklarını ifade ediyordu. Ermeniler ile ilgili görüşlerin savaşın başlaması sonrasında gündeme getirildiğini belirten Roosevelt, Almanya gibi saldırgan ve kendilerine Meksika gibi komşu olmayan Türkiye'nin Ermeni sorunu konusunda politik ve gerçek anlamda kınanmasını yeterli buluyordu⁹⁸. ABD yönetiminin Ermeni sorununa doğrudan müdahale etmeyeceğini ifade etmesi ve geçici de olsa Osmanlı Devletinin tehcir uygulamasını durdurduğunu açıklaması Ermeni sorununun ABD kamuoyu gündeminden hızla düşmesine neden olmuştu. Türk topraklarında yaşayan Ermenilerin sayısının 2.000.000 olduğunu ve bu nüfusun en az yarısının katledildiğini iddia eden haberler basına yansısı da bu haberler ABD kamuoyunda beklenen hareketliliği yaratmadı⁹⁹. Osmanlı Devleti geçici olarak durdurduğu tehcir uygulamasını 21 Şubat 1916'da yayınladığı karar ile tamamen uygulamadan kaldırdı ve ABD kamuoyunun Ermeni sorununa olan ilgisi giderek azaldı¹⁰⁰.

93 *University Missourian*, 15 Kasım 1915, s.3.

94 *University Missourian*, 15 Kasım 1915, s.1.

95 *Bisbee Daily Review*, 16 Kasım 1915, s.5.

96 *Honolulu Star Bulletin*, 26 Kasım 1915, s.1.

97 Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri*, Babıali Kültür Yay., İstanbul, 2011, s.103.

98 *The Washington Times*, 1 Aralık 1915, s.13.

99 *New York Tribune*, 15 Aralık 1915, s.16.

100 Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.103.

Sonuç

ABD ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan ticaret anlaşması sonrasında ABD'nin Osmanlı Ermenileri ile olan ilişkilerinde artış gözlemlenmişti. Aynı dönemde ABD ile Ermeniler arasında kurulan ticaret bağlantıları sayesinde ABD'ne önemli miktarda Ermeni göçü gerçekleşmişti. ABD'ne göç eden ve yerleşen Ermeniler, oluşturdukları ekonomik gücün yardımıyla çıkarları doğrultusunda kitleleri harekete geçirebilen etkili bir topluluk halini almışlardı. ABD-Ermeni ilişkilerinin başlamasından yaklaşık yüzyıl sonra I. Dünya Savaşı çıkmış ve savaş Osmanlı Devletini de içerisine çekmişti. Yaşanan savaş ortamı içerisinde bağımsızlık hayalleri kuran Ermenilerin diğer devletlerle işbirliği yaparak Osmanlı Devletine karşı ayaklanmaları, Osmanlı Devletini tehcir kararını almaya mecbur bırakmıştı. ABD'nde savaşın başlangıcından itibaren Osmanlı Devletine karşı yürütülen Ermeni propagandası ise tehcir kararı sonrasında yoğunluğunu bir kat daha arttırmıştı. Ermeni propagandalarında kullanılan bilgilerin temelini doğrulukları şüpheli olan bireysel raporlar oluşturmaktaydı. Yaşandığı iddia edilen olaylar abartılı ve vahşet unsurları içeren ifadelerle kamuoyuna aktarılmıştı. Ermeni propagandası ile ABD yönetimi siyasi, ekonomik ve dini açılardan etki altında bırakılmaya çalışılarak ABD'nin Ermeni sorununa doğrudan müdahalesi hedeflenmişti. Belirli dönemlerde Ermeni propagandaları ABD kamuoyunu esir almış olsa da ABD yönetimi kendisinden beklendiği gibi Ermeni sorununa doğrudan müdahaleye yanaşmamıştı. Osmanlı Devletinin tehcir uygulamasını sonlandırması ve ABD'nin Ermeni sorununa müdahaleden kaçınması, Ermeni propagandasının etkinliğini kaybederek ABD kamuoyu gündeminden düşmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler

Arizona Sentinel Yuma Southwest

Bisbee Daily Review

Burlington Weekly Free Press

Clinch Valley News

Corpus Christi Caller and Daily Herald

Dakota County Herald

Durant Weekly News

Eastern Utah Advocate

El Paso Herald

Evening Public Ledger

Goodwin's Weekly

Graham Guardian

Honolulu Star-Bulletin

Hopkinsville Kentuckian

Iron County Record

Kentucky Irish American

Keowee Courier

Medford Mail Tribune

Mexico Missouri Message

Monroe City Democrat

New Ulm Review

New-York Tribune

Omaha Daily Bee

Perrysburg Journal

Scott County Kicker

St. Johns Review

Tensas Gazette

The Adair County News

The Alliance Herald

The Anderson Daily Intelligencer

The Appeal

The Beaver Herald

The Bee

The Bemidji Daily Pioneer

The Breckenridge News

The broad Ax

The Caldwell Watchman

The Central Record

The Colfax Chronicle

The Columbus Courier

The Day Book

The De Soto County News

The Democratic Banner

The Evening Herald

The Evening World

The Garden Island

The Hartford Herald

The Hartford Republican

The Intelligencer

The Interior Journal

The Kansas City Sun

The Labor Journal

The Logan Republican

The Madison Journal

The Mahoning Dispatch
The Maui News
The Mt. Sterling Advocate
The North Platte Semi-Weekly Tribune
The Ogden Standard
The Ontario Argus
The Princeton Union
The Public Ledger
The Red Cloud Chief
The Rice Belt Journal
The St. Joseph Observer
The Sun
The Tacoma Times
The Times-Herald
The Tomahawk
The True Democrat
The Tulsa Star
The Washington Herald
The Washington Times
The Watchman and Southron
The Weekly Tribune and The Cape County Herald
Tombstone Epitaph
University Missourian
Vermont Phoenix
Warren Sheaf
Weekly Journal-Miner

II. Kitap ve Makaleler

- ARI, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, ATESE Yay., Ankara, 1997.
- BATMAZ, Şakir, "Miliyetçilik, Bağımsızlık, Ermeniler, Osmanlı Devleti ve Amerikan Misyonerleri", II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler*, C.IV, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2009.
- DANACIOĞLU, Esra, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Board Okulları ve Ermeniler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.III, S.9-10, 2000.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *Ermeni Tehciri*, Babıali Kültür Yay., İstanbul, 2011.
- _____, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2001.
- İLTER, Erdal, *Ermeni Propandasının Kaynakları*, Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı Yay., Ankara, 1994.
- KANTARCI, Şenol, *Amerika Birleşik Devletlerinde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007.
- KARACAKAYA, Recep, *Kaynakçılı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)*, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, 2001.
- MORGENTHAU, Henry, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü*, (Çev.Atilla Tuygan), Belge Yayınları, İstanbul, 2005.
- OĞUZ, Mevlüt, *Anadolu'nun Fethi Türk Ermeni İlişkileri ve Kilise (1018-1923)*, Bayrak Yay., İstanbul, 2004.
- ÖZDEMİR, Hikmet, Kemal ÇİÇEK, Ömer TURAN, Ramazan ÇALIK, Yusuf HALAÇOĞLU, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, TTK Yay., Ankara, 2010.
- SEVİNÇ, Necdet, *Arşiv Belgeleriyle Tehcir Ermeni İddiaları ve Gerçekler*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2010.
- SÜSLÜ, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay., Van, 1990.
- Türk-Ermeni İtilaflı Belgeler*, TBMM Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara, 2007.
- URAS, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay., İstanbul, 1976.